

Kongres Statystyki Polskiej
Warszawa, 1-3 lipca 2025 r.

„Nowi Biedni Emeryci” Indywidualne uwarunkowania krótkiego stażu ubezpieczeniowego

Justyna Wiktorowicz

Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
Uniwersytet Łódzki

Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN

CEL

- Określenie przyczyn pojawienia się świadczeń emerytalnych niższych od gwarantowanej emerytury minimalnej z perspektywy świadczeniobiorców należących do tej grupy, określonych jako „nowi biedni emeryci”

ŹRÓDŁA DANYCH

Projekt „Nowi Biedni Emeryci” realizowany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu „Nauka dla Społeczeństwa” (2021-2023)

Zespół badawczy: Marek Bednarski, Anna Jawor-Joniewicz, Zbigniew Klimiuk, Iwona Kukulak-Dolata, Iwona Poliwczak, Piotr Szukalski (kierownik), Izabela Warwas, Justyna Wiktorowicz, Dariusz Zalewski

- **Dane zastane** (w tym niepublikowane dane ZUS)
- **Badanie kwestionariuszowe CAPI** (kobiety w wieku 55-65 lat i mężczyźni w wieku 60-70 lat, spełniający warunki brzegowe NBE i PNBE), n = 2200, 60% NBE, 40% PNBE (dobór kwotowy, odwzorowanie struktury populacji według wieku, płci, województwa, typu gminy zamieszkania)

NBE i PNBE – jak rozumiemy te pojęcia?

Nowi biedni emeryci (NBE) – osoby, które osiągnęły wiek emerytalny i pobierają emeryturę „nowosystemową” z ZUS w wysokości niższej niż najniższa ustawowa wysokość emerytury (od 1 marca 2025 r., 1878,91 zł)

– mają niski kapitał emerytalny (suma zwaloryzowanych składek emerytalnych wpłacanych w trakcie zatrudnienia i – o ile dotyczy – zwaloryzowanego kapitału początkowego)

– opłacały składki ZUS krócej niż 20 lat (kobiety) / 25 lat (mężczyźni)

Pytania filtrujące zmierzały do ustalenia, czy respondent korzysta z emerytury z ZUS, a jeśli tak, czy jest ona niższa od emerytury minimalnej.

Potencjalni nowi biedni emeryci (PNBE) – osoby

Kilka faktów o NBE w świetle danych ZUS (grudzień 2024 r.)

- W grudniu 2024 r. wypłacono 433,1 tys. emerytur nowosystemowych w wysokości niższej niż najniższa emerytura (o ponad 9% więcej niż w 2023 r., wzrost z 23,9 tys. w 2011 r.)
- Stanowiły one 9,9% wypłacanych emerytur nowosystemowych (w 2011 r. – 4,2%, 9,5–9,7% od 2020 r.)
- NBE to głównie kobiety – na koniec 2024 r. stanowiły 77,4% ogółu NBE i 68,2% NBE, którym wypłacono pierwsze świadczenie, ALE odsetek mężczyzn w tej grupie rośnie (od 2022 r. ok. 20%, 2015 r. – 5%)
- Średni wiek NBE – 66,9, w tym 69,0 (M), 66,2 (K); mediana – 69 (M), 66 (K)
- Średnia wysokość emerytury niższej niż najniższa ustawowa wysokość emerytury to 1127,76 zł, Me = 1174,84 zł, Q1 = 900,30 zł, Q3 = 1417,82 zł, 9,1% pobiera emeryturę max. 600

Kilka faktów o NBE w świetle danych z badania kwestionariuszowego

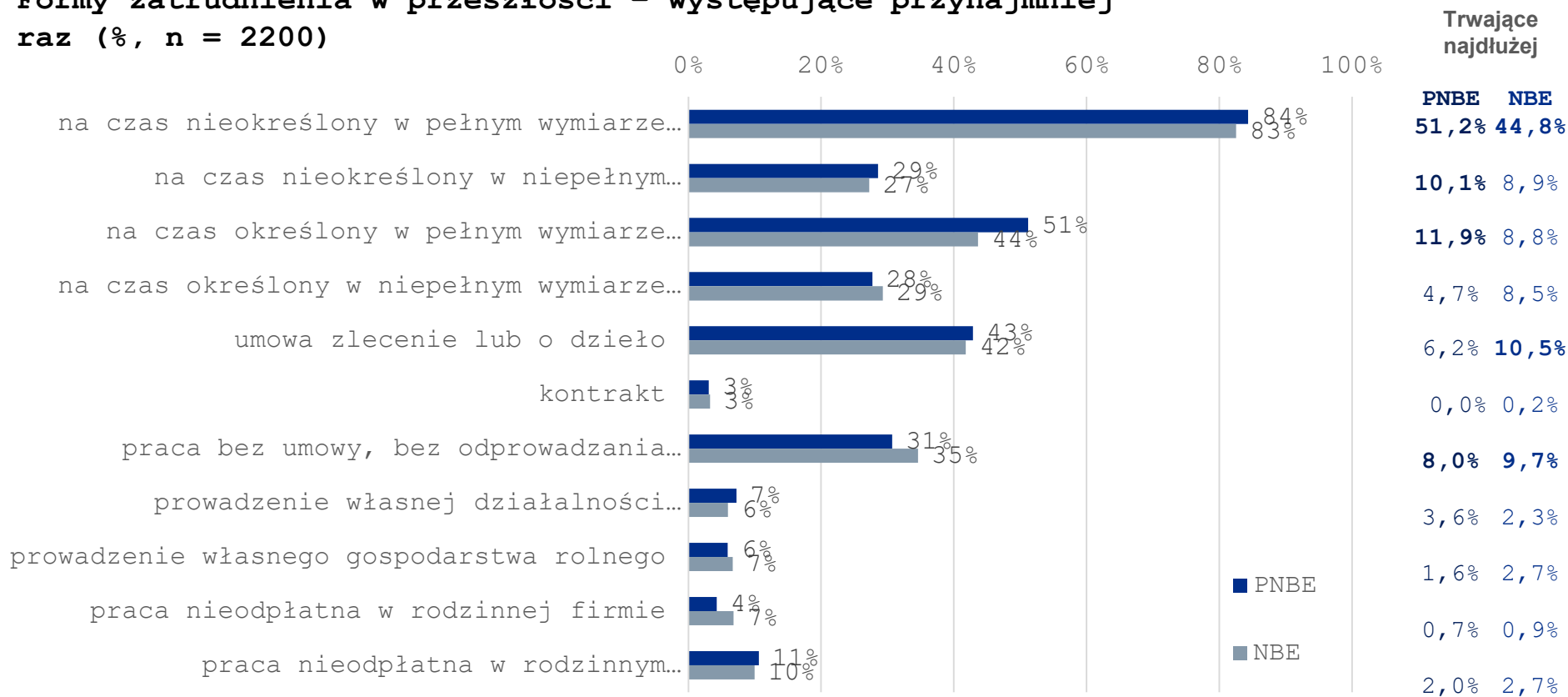
	NBE	PNBE
Raczej są to osoby żyjące w związku	żonaty/mężatka – 73% (75%K, 66%M) ALE wdowcy – 13% (13%K, 15%M), rozwiedzeni – 10% (9%K, 12%M)	żonaty/mężatka – 78% (81%K, 68%M) ALE wdowcy – 6% (6%K, 9%M), rozwiedzeni – 9% (8%K, 14%M)
Przeważnie żyją w gospodarstwach 2-3 os.	65% (64%K, 67% M) 72% ze współmałżonkiem (47% – małżonek na emeryturze), 1/4 z dziećmi ALE mieszkam sam/a: 16% (15%K, 19%M)	66% K i M 79% ze współmałżonkiem (18% – małżonek na emeryturze), 1/3 z dziećmi ALE mieszkam sam/a: 9% (7%K, 19%M)
W przeszłości sprawowali opiekę ograniczającą	33% (38%K, 14%M), 11% – trwa nadal Min. 3 osoby – 37%K (niepełnosprawne dziecko – 48%K, 14%M)	49% (55%K, 8%M), 9% – trwa nadal Min. 3 osoby – 30%K (niepełnosprawne dziecko – 50%K, 14%M)

Kilka faktów o NBE w świetle danych z badania kwestionariuszowego

	NBE	PNBE
Niski poziom wykształcenia	69% - co najwyżej zasadnicze zawodowe (w tym 88%M), 4% - wyższe	57% - co najwyżej zasadnicze zawodowe (w tym 83%M), 2% wyższe
Stan zdrowia słabszy u mężczyzn	37% dobry lub bardzo dobry, 16% zły lub bardzo zły (36%M)	60% dobry lub bardzo dobry, 11% zły lub bardzo zły (20%M)
Niska aktywność zawodowa	6% - pracuje, 1% - własna firma (łącznie z emeryturą)	57% - pracuje, 2% - własna firma, 11% - bezrobotny, 11% rencista
Praca za granicą	10% (91% z nich dłużej niż rok, 75% z nich bez opłacania składek)	11% (88% z nich dłużej niż rok, 83% z nich bez opłacania składek)

Kilka faktów o NBE w świetle danych z badania kwestionariuszowego

Formy zatrudnienia w przeszłości – występujące przynajmniej raz (% , n = 2200)

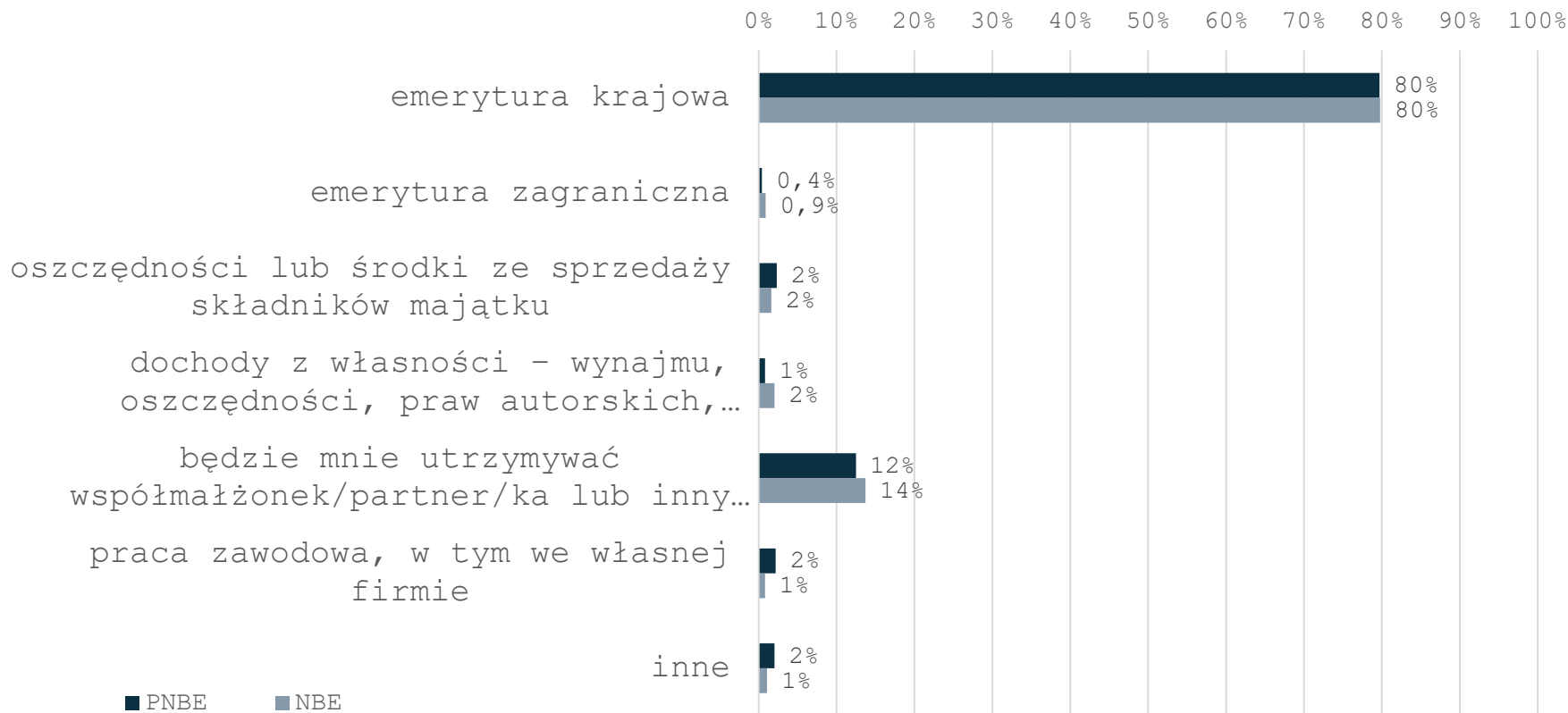
Praca bez umowy lub w ramach umowy cywilno-prawnej lub nieodpłatna tylko sporadycznie występowała samodzielnie

Kilka faktów o NBE w świetle danych z badania kwestionariuszowego

	NBE	PNBE
	Pracujący lub zainteresowani pracą (w %, n = 869)	
O ile pracują, to gł. fizycznie	Obciążenie pracą - gł. fizyczne 62%, gł. umysłowe 16%	Obciążenie pracą - gł. fizyczne 57%, gł. umysłowe 15%
Forma zatrudnienia obecnie	Zwykle umowa zlecenie (39%) lub bez spisanej umowy (32%)	Zwykle umowa na czas nieokreślony w pełnym wymiarze czasu pracy (61%)
Raczej niska zdolność do pracy	80% - co najwyżej umiarkowana, w tym 20% mierna	67% co najwyżej umiarkowana, w tym 11% mierna
W ciągu 2 lat ze względu na stan zdrowia raczej będą wykonywać dalej pracę - 49% NBE, 68% PNBE		
Języki obce	29%, gł. jęz. rosyjski, niemiecki, angielski, tylko max. 10% - na poziomie zaawansowanym	27%, gł. jęz. angielski, rosyjski, niemiecki, max. 15% - na poziomie zaawansowanym
Prawo jazdy	56%, gł. B (C - 3%, D - 1%, E - 2%)	62%, gł. B (C - 4%, D - 2%, E - 1%)

Czy niska emerytura jest problemem? Wyniki badania kwestionariuszowego

Przewidywane przez NBE i PNBE główne źródło utrzymania po osiągnięciu wieku emerytalnego (w %, n = 2200)

Zródła utrzymania i główne źródło utrzymania PNBE i NBE
według płci (w %, n = 2200)
Wyniki badania kwestionariuszowego

Wyszczególnienie	PNBE			NBE		
	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
Wynagrodzenie z wykonywanej pracy	64,6	64,3	66,6	6,8	6,5	7,7
Główne źródło	52,5	52,5	52,8	13,9	12,8	17,8
Dochody z działalności gospodarczej	3,1	3,1	2,6	1,1	0,9	1,5
Główne źródło	3,1	3,3	2,2	1,5	1,5	1,7
Emerytura krajowa	10,9	12,7	0,7	100,0	100,0	100,0
Główne źródło	5,1	6,0	0,0	37,8	33,3	53,0
Emerytura zagraniczna	0,3	0,3	0,7	0,8	0,5	1,8
Główne źródło	0,7	0,8	0,0	1,5	1,0	3,5
Renta krajowa z tytułu niezdolności do pracy	9,0	7,6	17,6	0,5	0,3	1,1
Główne źródło	4,6	3,7	10,2	0,4	0,3	0,8
Renta rodzinna	2,8	2,7	3,1	1,7	1,7	1,5
Główne źródło	0,6	0,7	0,0	0,9	1,0	0,8
Świadczenia pomocy społecznej	4,9	4,5	7,4	2,8	3,0	2,2
Główne źródło	1,3	1,1	2,2	0,0	0,0	0,0
Pozostawanie na utrzymaniu małżonka/partnera	34,9	36,4	25,3	23,4	24,1	20,9
Główne źródło	25,7	26,8	19,1	33,4	40,1	10,8
Pozostawanie na utrzymaniu innych osób	3,8	3,7	4,6	3,9	3,8	4,3
Główne źródło	3,6	3,5	4,5	4,2	4,5	3,2
Dochody z własności, np. wynajmu,	4,1	3,8	11,5	2,6	2,1	5,6

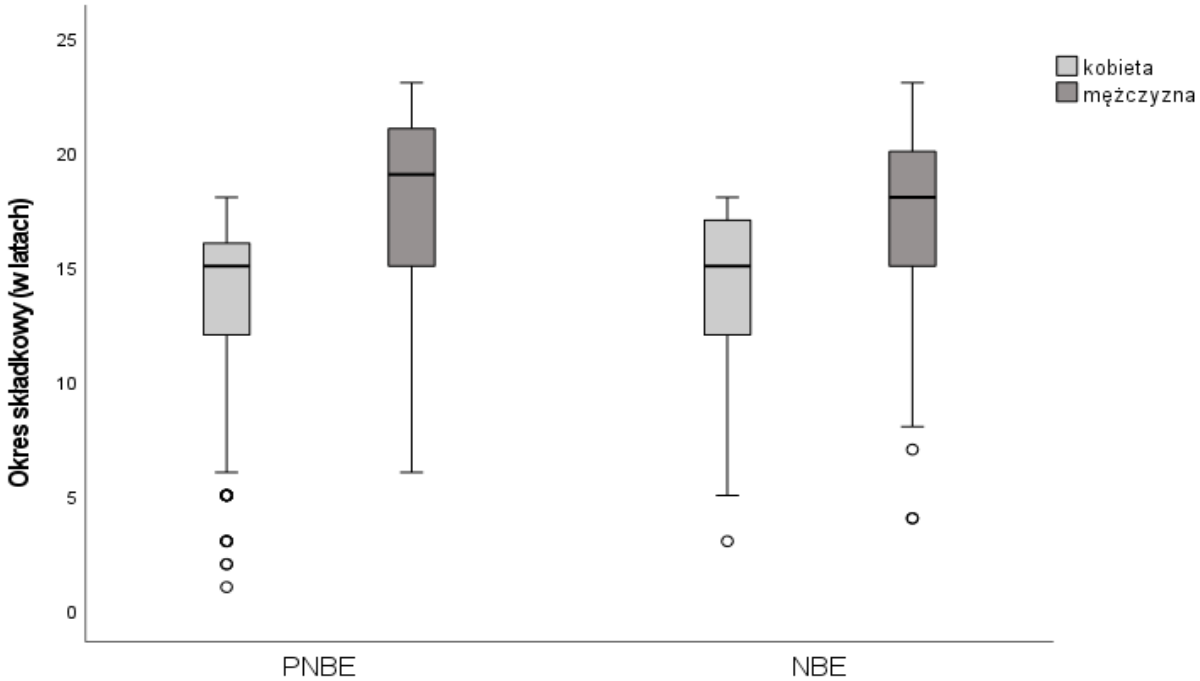
Ocena stopnia zaspokojenia potrzeb PNBE i NBE według płci (

Wyszczególnienie	PNBE			NBE			Planowane źródło utrzymania inne niż emerytura
	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
Środków wystarcza nam na zaspokojenie wszystkich potrzeb bez konieczności ograniczania się	11	12	7	8	9	6	16
Środków wystarcza nam na zaspokojenie podstawowych potrzeb, choć w nieco ograniczonym zakresie	61	62	50	54	55	47	59
Musimy wyraźnie ograniczać wydatki, choć nie na podstawowe potrzeby	23	22	29	29	28	35	21
Musimy ograniczać wydatki nawet na podstawowe potrzeby	5	4	14	9	8	12	3

Kilka faktów o NBE w świetle danych z badania kwestionariuszowego

Okres składkowy w ZUS – PNBE i NBE według płci (w latach)

Wyszczególnienie	NBE	PNBE
Min.	3	1
Max.	23	23
M	14,8	14,4
SD	3,6	3,6
Q1	12	12
Me	15	15
Q3	17	17
n	919	665
nie pamiętam/ odmowa odp.	397	219

Ocena uwarunkowań indywidualnych długości stażu ubezpieczeniowego

- Metoda – drzewa regresyjne (algorytm CHAID)
- Zmienna wynikowa – staż ubezpieczeniowy (liczba lat, w których opłacano składki ZUS)
- Zmienne niezależne

X1. Płeć

X2. Poziom wykształcenia

X3. Czy w przeszłości sprawowano opiekę, która ograniczała wykonywanie pracy, jeśli tak, to ile lat to trwało?

X4. Czy w przeszłości wykonywano pracę za granicą, a jeśli tak, to czy opłacano składki na ubezpieczenie społeczne?

X5. Czy, a jeśli to jak długo trwała ograniczona zdolność do pracy ze względu na stan zdrowia?

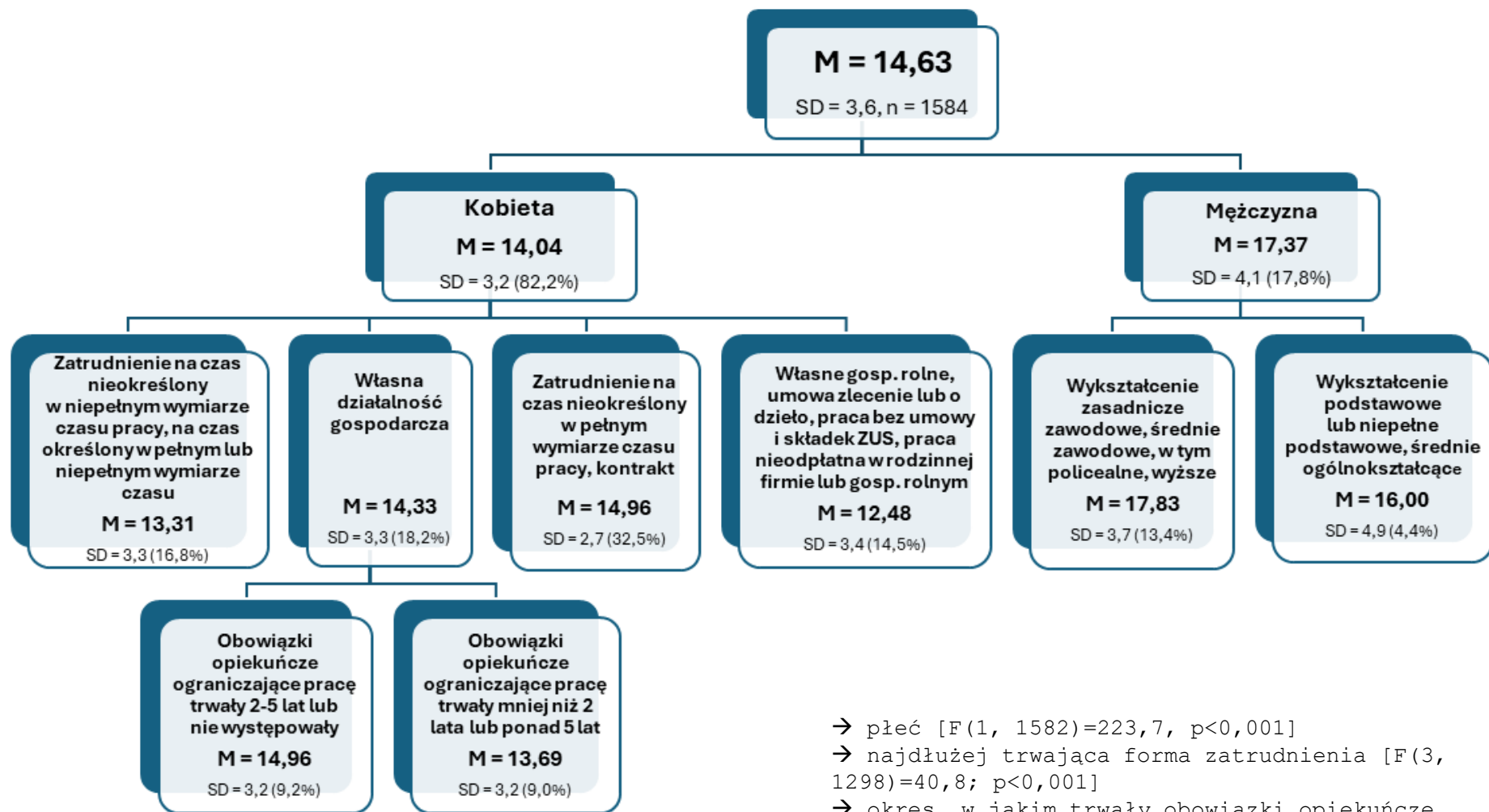
X6. Odległość od miasta powiatowego (w km)

X7. Odległość od stolicy województwa (w km)

X8. Klasa wielkości miejscowości zamieszkania

X9*. Przynależność do grupy NBE/PNBE (model 1)

Długość stażu ubezpieczeniowego (łącznie NBE i PNBE)

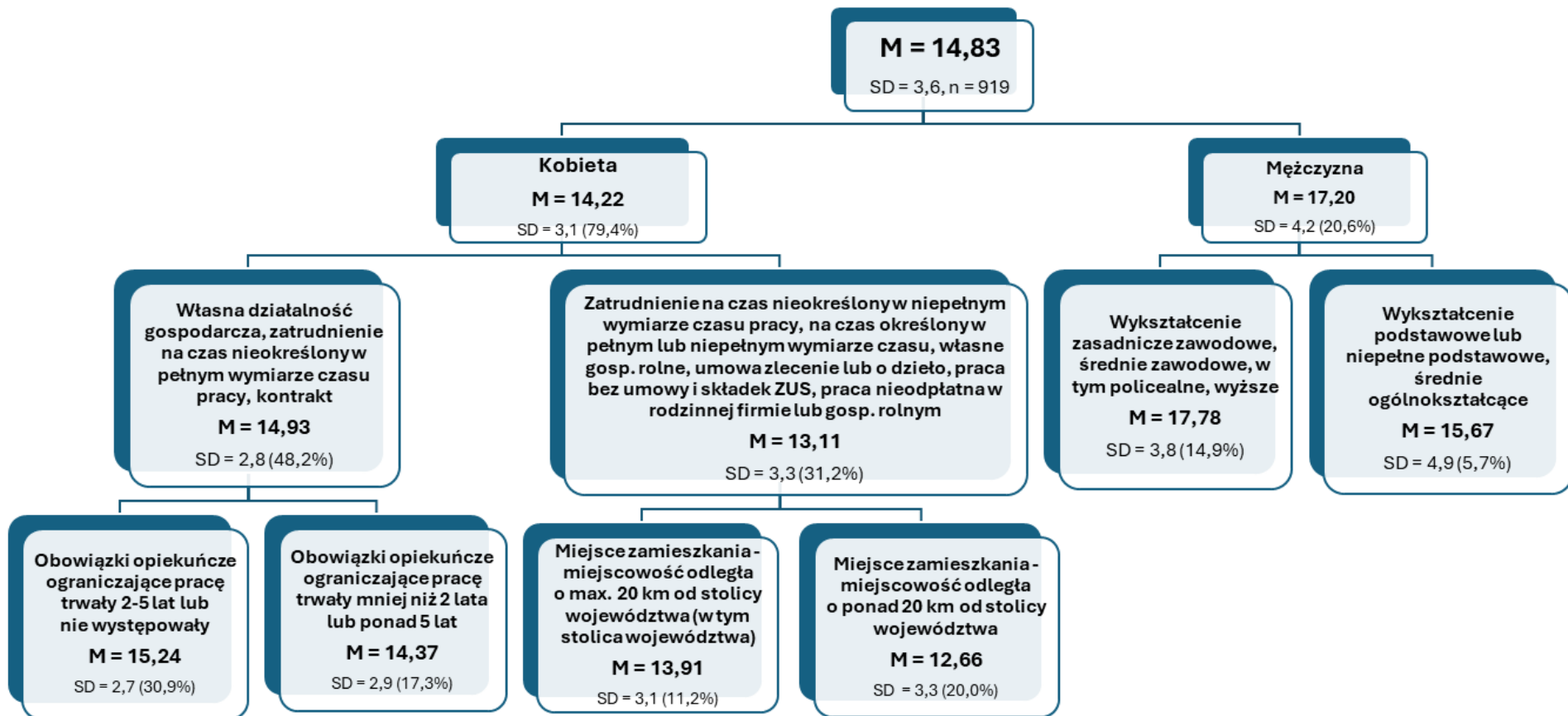

→ płeć [$F(1, 1582) = 223,7, p < 0,001$]

→ najdłużej trwająca forma zatrudnienia [$F(3, 1298) = 40,8; p < 0,001$]

→ okres, w jakim trwały obowiązki opiekuńcze ograniczające pracę [$F(1,$

Długość stażu ubezpieczeniowego (NBE)

- płeć [$F(1, 917)=116,1, p<0,001$]
- najdłużej trwająca forma zatrudnienia [$F(1, 728)=63,4; p<0,001$]
- okres, w jakim trwały obowiązki opiekuńcze ograniczające pracę [$F(1, 441)=9,9; p=0,013$]
- odległość od stolicy województwa [$F(1, 285)=9,9, p=0,016$]
- wykształcenie [$F(1, 189)=9,7, p=0,031$]

Jakie są deklarowane przyczyny krótkiego stażu ubezpieczeniowego?

Ocena ważności przyczyn krótszego aniżeli wymagany prawem okresu odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne [skala 0-10] – odsetek wskazań dla „potencjalnych” NBE (PNBE)

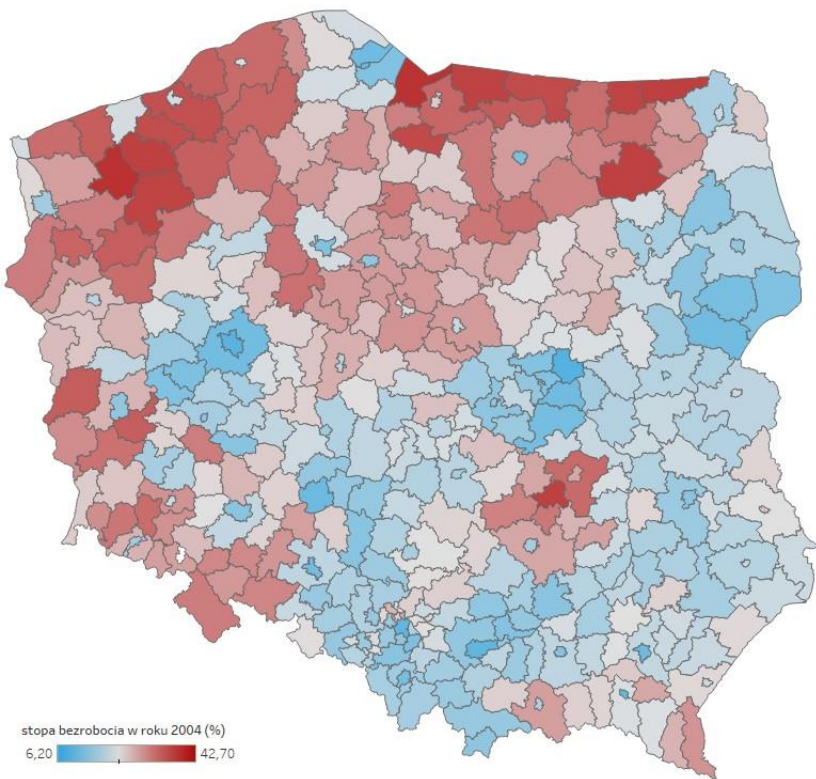
Przyczyna	Brak (0)	Mało ważne (1-3)	Średnio ważne (4-7)	Bardzo ważne (8-10)	Łącznie 1-10	Trwało ponad 10 lat
Niemожność znalezienia pracy	31	13	27	29	69	5
Praca bez umowy	37	11	22	30	63	16
Własny zły stan zdrowia	60	14	16	10	40	18
Opieka nad własnymi dziećmi	32	8	22	38	68	23
Opieka nad innymi osobami	69	7	9	15	31	14
Praca za granicą	85	3	5	7	15	20
Sytuacja materialna mojej rodziny jest dobra, nie muszę pracować	67	8	15	10	33	x
Ustalenie takiego podziału						

Dla kobiet najważniejszym powodem są obowiązki opiekuńcze (zwłaszcza wobec własnych dzieci), dla mężczyzn – praca bez umowy. Zły stan zdrowia w karierze zawodowej.

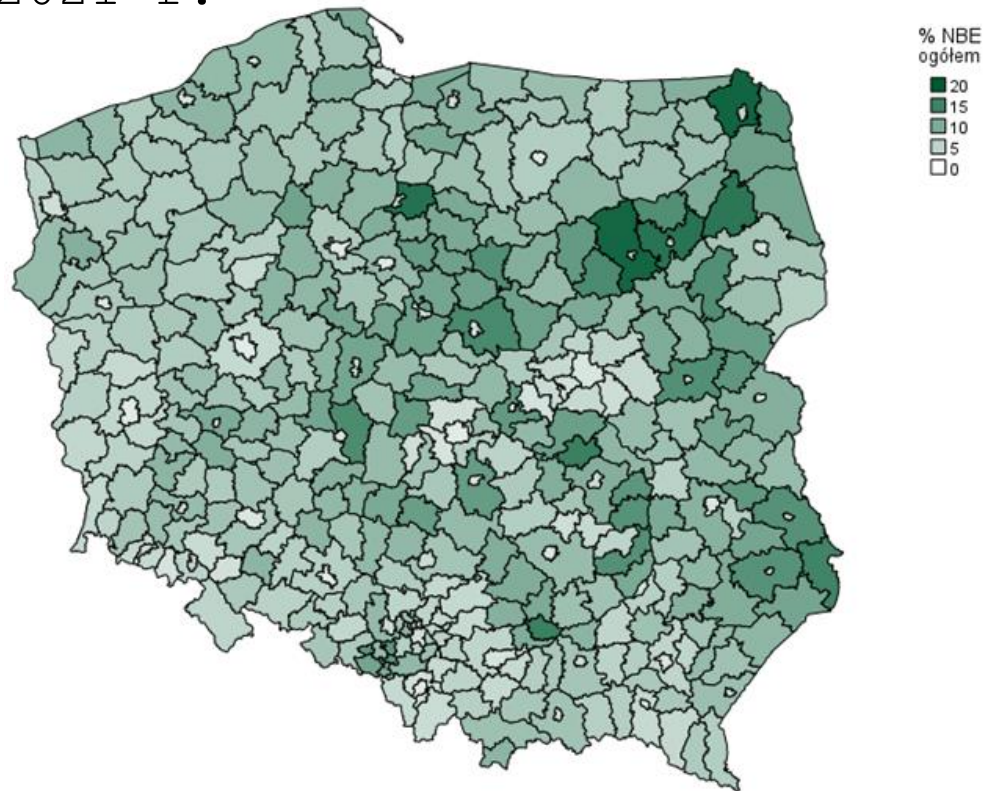
Łączny okres trwania sytuacji, które rzutowały na nieodprowadzanie składek na ubezpieczenie społeczne według przyczyn versus okres nieopłacania składek ZUS wśród wskazujących daną przyczynę (odsetek wskazań PNBE deklaruujących dany powód)

Przyczyna	Okres występowania danej sytuacji			Okres nieopłacania składek ZUS		
	Krócej niż rok	1-10 lat	Ponad 10 lat	Krócej niż rok	1-10 lat	Ponad 10 lat
Niemożliwość znalezienia pracy	20	74	5	0,2	16	84
Praca bez umowy	15	70	16	0,2	17	83
Własny zły stan zdrowia	37	45	18	0,4	18	82
Opieka nad własnymi dziećmi	5	72	23	0,4	16	84
Opieka nad innymi osobami	20	66	14	0,5	19	81
Praca za granicą	20	60	20	0,0	14	86
Ustalenie takiego podziału zadań z małżonkiem/ partnerem	12	62	26	0,4	16	84
Świadoma, czasowa przerwa w karierze zawodowej	15	66	19	0,4	18	82

Stopa bezrobocia w
2004 r.

Odsetek „nowych biednych emerytów” wśród pobierających emeryturę „nowosystemową” w wieku 60/65 i więcej lat w 2021 r.

Źródło: GUS

Źródło: niepublikowane dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, obliczenia własne.

PODSUMOWANIE

- Główne przyczyny: trudność znalezienia pracy, opieka nad dziećmi i innymi osobami, praca na czarno i brak ekonomicznej konieczności pracy
- Przyczyny długotrwałe: problemy zdrowotne, opieka nad dziećmi, podział obowiązków z partnerem i praca za granicą
- Trudność z formułowaniem rekomendacji
- Nowe zjawisko:
 - (-) tworzenie nowych biednych emerytów, obniżanie średnich wartości emerytur,
 - (+) zwiększenie liczby osób uzyskujących jakiegokolwiek świadczenie emerytalne.